

พระวินัยปิฎก

หมวด 26 : อินทริยสังวร - การสำรวมเมื่อรับรู้อารมณ์ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ

เมื่อกล่าวถึงสติและความไม่ประมาทในหมวดที่ผ่านมา ยังมีสิ่งที่ควรพิจารณาต่อไปว่า ในชีวิตประจำวันนั้น ความชอบ ความไม่ชอบ ความอยาก หรือความขัดเคืองเกิดขึ้นเกี่ยวเนื่องกับการรับรู้อารมณ์ต่าง ๆ อย่างไร

มนุษย์ต้องเห็นรูป ได้ยินเสียง ได้กลิ่น ลิ้มรส ถูกต้องสัมผัส และรับรู้อารมณ์ทางใจอยู่เสมอ การเห็นมิใช่ความผิด การได้ยินมิใช่ความผิด การรับรู้อารมณ์ต่าง ๆ มิใช่ความผิดในตัวเอง

แต่เมื่อรับรู้แล้ว หากขาดความสำรวม ใจอาจเข้าไปติดตามสิ่งที่น่าพอใจ หรือผลักไสสิ่งที่ไม่น่าพอใจ จนความยินดี ความยินร้าย หรืออกุศลธรรมอื่น ๆ มีกำลังเพิ่มขึ้น

ตรงนี้ทำให้เห็นความสำคัญของ **อินทริยสังวร** คือการสำรวมตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ เมื่อมีอารมณ์เข้ามาสู่การรับรู้ ไม่ปล่อยให้การรับรู้นั้นกลายเป็นทางให้อกุศลครอบงำได้โดยง่าย

1. การสำรวมมิใช่การไม่เห็น ไม่ได้ยิน หรือไม่รับรู้

เมื่อพูดถึงการสำรวม บางคนอาจเข้าใจว่า ต้องพยายามไม่มอง ไม่ฟัง หรือหลีกเลี่ยงจากสิ่งต่าง ๆ ทั้งหมด แต่การดำเนินชีวิตย่อมต้องพบกับอารมณ์ต่าง ๆ อกุศลต้องพบผู้คน ได้ยินคำพูด รับอาหาร เดินทาง อยู่ร่วมกับผู้อื่น และพบทั้งสิ่งที่น่าพอใจและไม่น่าพอใจ การสำรวมจึงมิใช่การทำให้ตนไม่เห็น หรือไม่ได้ยิน แต่คือ เมื่อเห็นแล้ว ได้ยินแล้ว หรือรับรู้อารมณ์แล้ว ไม่ปล่อยให้ติดตามสิ่งนั้นไปโดยขาดความระมัดระวัง จุดสำคัญจึงไม่ได้อยู่ที่การปิดกั้นการรับรู้ แต่อยู่ที่ความสำรวมเมื่อการรับรู้เกิดขึ้น

2. เห็นแล้ว มิใช่ต้องถือเอาต่อไปทั้งหมด

เมื่อเห็นรูปหรือได้ยินเสียง สิ่งที่เกิดขึ้นอาจไม่หยุดเพียงการเห็นหรือการได้ยิน บุคคลอาจนำสิ่งนั้นมาคิดต่อ พิจารณารายละเอียดซ้ำ เปรียบเทียบ ประจักษ์ต่อ หรือเก็บไปเป็นเรื่องที่ตนชอบหรือไม่ชอบ

ในคำอธิบายเรื่องอินทริยสังวร มีหลักสำคัญว่า เมื่อเห็นรูปแล้วไม่ควรถือเอาโดยนิमितและอนุพยัญชนะจนเป็นช่องให้อกุศลธรรมเข้าครอบงำ กล่าวให้ง่ายขึ้นคือ ไม่ปล่อยให้ใจจับสิ่งที่เห็นหรือได้ยินมาขยายต่อจนเกิดความติดใจหรือขัดเคืองมากขึ้น การสำรวมจึงมิใช่การไม่รู้รายละเอียดอะไรเลย แต่คือการระวังไม่ให้การใส่ใจรายละเอียดนั้นกลายเป็นทางให้กิเลสเพิ่มกำลัง

3. ตาเห็นรูป - สำรวมเมื่อความชอบหรือความไม่ชอบกำลังตามมา

เมื่อเห็นสิ่งที่น่าพอใจ ความยินดีอาจเกิดขึ้น เมื่อเห็นสิ่งที่ไม่น่าพอใจ ความยินร้ายอาจเกิดขึ้น ถ้าขาดความสำรวม ใจอาจติดตามสิ่งที่เห็นต่อไป จากเห็น อาจกลายเป็นความอยาก จากเห็น อาจกลายเป็นการเปรียบเทียบ จากเห็น อาจกลายเป็นความริษยา หรือจากเห็น อาจกลายเป็นความขัดเคือง

การสำรวจทางตาจึงมิใช่การห้ามเห็น แต่คือการระวังเมื่อเห็นแล้ว ไม่ปล่อยให้สิ่งที่เห็นเป็นทางให้ความยินดีหรือยินร้ายขยายตัวโดยไม่มีการรู้เท่าทัน เมื่อเริ่มรู้ว่าใจกำลังติดตามสิ่งที่เห็น การสำรวจก็สามารถเริ่มขึ้นตรงนั้นได้

4. หูได้ยินเสียง - อย่าให้สิ่งที่ได้ยินพาเราออกไปทันที

คำชมอาจทำให้ยินดี คำตำหนิอาจทำให้ไม่พอใจ คำพูดที่กระทบใจอาจทำให้เกิดความโกรธ และเรื่องของผู้อื่นอาจทำให้เกิดความอยากนำไปกล่าวต่อ หากขาดความสำรวจ สิ่งที่ได้ยินอาจต่อเนื่องไปสู่เราอย่างรวดเร็ว ได้ยินแล้วตอบโต้ ได้ยินแล้วกล่าวร้าย ได้ยินแล้วเล่าต่อ หรือได้ยินเพียงบางส่วนแล้วรีบตัดสินเรื่องทั้งหมด การสำรวจทางหูจึงมิใช่การไม่ฟัง แต่คือการไม่ปล่อยให้ความยินดีหรือยินร้ายที่เกิดจากเสียงนั้นผลักดันพาเราออกไปโดยไม่มีการพิจารณา

5. กลิ่น รส และสัมผัสก็เป็นที่ตั้งแห่งความยินดีหรือยินร้ายได้

การได้กลิ่น การลิ้มรส และการสัมผัสเป็นเรื่องปกติของชีวิต แต่สิ่งที่น่าพอใจอาจทำให้ต้องการเพิ่มขึ้น สิ่งที่ไม่น่าพอใจอาจทำให้เกิดความขัดเคือง อาหารที่ถูกใจอาจนำไปสู่ความติดใจในรส ความสบายทางกายอาจทำให้ต้องการความสะดวกมากขึ้น ความไม่สบายอาจทำให้เกิดความหงุดหงิด หรือความไม่พอใจ

ตรงนี้ควรแยกออกจากเรื่องการพิจารณาปัจจัย 4 ซึ่งมีหลักและรายละเอียดอีกส่วนหนึ่ง ในเรื่องอินทริยสังวร จุดที่กำลังพิจารณาคือ เมื่อกลิ่น รส หรือสัมผัสปรากฏแล้ว ใจกำลังยินดี ยินร้าย หรือติดตามสิ่งนั้นอย่างไร การสำรวจจึงอยู่ที่การไม่ปล่อยให้ความพอใจหรือไม่พอใจครอบงำการประพฤติโดยง่าย

6. ใจก็รับรู้อารมณ์ของใจ

นอกจากรูป เสียง กลิ่น รส และสัมผัสแล้ว ยังมีอารมณ์ที่ปรากฏทางใจ เรื่องที่เคยเห็น คำพูดที่เคยได้ยิน เหตุการณ์ในอดีต ความสำเร็จ ความผิดหวัง ความโกรธ ความกังวล หรือสิ่งที่คาดหวังในอนาคต แม้เหตุการณ์ภายนอกจะผ่านไปแล้ว ใจก็อาจนำสิ่งนั้นกลับมาคิดต่อได้บางครั้งคำพูดเพียงประโยคเดียวผ่านไปนานแล้ว แต่ความขัดเคืองยังดำเนินต่อ เพราะใจนำเรื่องนั้นกลับมาปรุงแต่งซ้ำ

ดังนั้น การสำรวจจึงมิได้เกี่ยวข้องกับเฉพาะกับสิ่งที่มาจากภายนอก แต่ยังรวมถึงการระมัดระวังต่ออารมณ์ที่เกิดขึ้นทางใจด้วย

7. เมื่อรับรู้อารมณ์แล้ว ยังอาจมีโอกาให้พิจารณาก่อนกระทำ

เมื่อมีสิ่งมากระทบ มิได้หมายความว่าบุคคลจำเป็นต้องตอบสนองตามความชอบหรือความไม่ชอบทุกครั้ง เห็นแล้ว ไม่จำเป็นต้องติดตาม ได้ยินแล้ว ไม่จำเป็นต้องตอบโต้ เกิดความไม่พอใจแล้ว ไม่

จำเป็นต้องกล่าวออกมา เกิดความอยากแล้ว ไม่จำเป็นต้องทำตามความอยากทันที หากมีสติและความไม่ประมาท ก็อาจมีโอกาสรู้ทันสิ่งที่กำลังเกิดขึ้นก่อนที่กายหรือวาจาจะดำเนินตามไป ยิ่งรู้ทันได้เร็ว การสำรวมก็ยิ่งมีโอกาสดำเนินเร็ว แต่หากปล่อยให้ความยินดี ความยินร้าย หรือความปรุงแต่งมีกำลังมากขึ้น การยับยั้งในภายหลังก็อาจทำได้ยากขึ้น

8. อินทริยสังวรไม่ใช่สิกขาบท แต่เกื้อกูลต่อการรักษาสิกขาบท

อินทริยสังวรมิใช่ข้อพระวินัยข้อหนึ่งที่สามารถนำมาแทนสิกขาบทต่าง ๆ ได้ สิกขาบทแต่ละข้อมีองค์ประกอบและหลักสำหรับพิจารณาของตนเอง

แต่อินทริยสังวรเป็นการฝึกที่เกื้อกูลอย่างมากต่อการรักษาความประพฤติ เพราะก่อนกายหรือวาจาจะล่วงออกไป บางครั้งมีความยินดี ความยินร้าย ความอยาก หรือความขัดเคืองเกิดขึ้นและมีกำลังอยู่ก่อนแล้ว

หากผู้ฝึกสำรวมอินทริยได้ดีขึ้น ก็อาจลดโอกาสที่สิ่งเหล่านั้นจะผลักดันไปสู่การกระทำที่ไม่เหมาะสม พระวินัยจึงเป็นหลักกำหนดขอบเขตแห่งความประพฤติ ส่วนอินทริยสังวรเป็นการฝึกที่ช่วยให้เกิดความระมัดระวังตั้งแต่การรับรู้อารมณ์

9. การสำรวมมิใช่การหนีอารมณ์ แต่คือไม่ปล่อยให้อารมณ์ครอบงำโดยง่าย

ภิกษุยังต้องดำเนินชีวิตอยู่ท่ามกลางผู้คนและสิ่งแวดล้อม จึงไม่สามารถหลีกเลี่ยงสิ่งที่น่าสนใจและไม่น่าพอใจทั้งหมดได้ การอยู่ในที่สังคตอาจเกื้อกูลต่อการฝึก แต่ความหมายของอินทริยสังวรมิใช่เพียงการหลีกเลี่ยงหนีอารมณ์

เมื่ออารมณ์ปรากฏ สิ่งสำคัญคือการไม่ปล่อยให้ความยินดีหรือยินร้ายเข้าครอบงำโดยง่าย เห็น ก็รู้ว่าเห็น ได้ยิน ก็รู้ว่าได้ยิน เมื่อความชอบเกิดขึ้น ก็รู้ว่าความชอบกำลังเกิด เมื่อความไม่ชอบเกิดขึ้น ก็รู้ว่าความไม่ชอบกำลังเกิด แล้วระมัดระวังไม่ให้สิ่งเหล่านั้นนำไปสู่กายหรือวาจาที่ไม่สมควร นี่ต่างหากคือการอยู่กับสิ่งที่มากระทบโดยมีการสำรวม

10. จากการสำรวมอินทริยสู่การเห็นสิ่งที่กำลังเกิดขึ้นในตน

เมื่อผู้ฝึกเริ่มสังเกตสิ่งที่เกิดขึ้นเมื่อเห็น ได้ยิน หรือรับรู้อารมณ์ต่าง ๆ ก็อาจเริ่มเห็นว่า การล่วงเกินทางกายหรือวาจาหลายครั้งมิได้เริ่มขึ้นในขณะที่ลงมือกระทำเท่านั้น ก่อนหน้านั้นอาจมี ความยินดี ความยินร้าย ความอยาก ความขัดเคือง ความเปรียบเทียบ หรือความติดใจ เกิดขึ้นและมีกำลังอยู่ก่อน พระวินัยกำหนดขอบเขตแห่งความประพฤติ สติและความไม่ประมาทเกื้อกูลให้ระลึกถึงและไม่ปล่อยผ่าน หิริและโอตตปปะเกื้อกูลต่อการยับยั้งสิ่งที่ไม่สมควร

ส่วนอินทริยสังวรทำให้การระมัดระวังเริ่มขึ้นตั้งแต่เมื่ออารมณ์เข้ามาสู่การรับรู้ เมื่อสิ่งเหล่านี้เกื้อกูลกัน ผู้ฝึกจึงไม่จำเป็นต้องรอให้กายหรือวาจาล่วงออกไปแล้วจึงค่อยพิจารณาว่า “ผิดข้อไหน”

แต่สามารถย้อนกลับมาดูได้ตั้งแต่ก่อนหน้านั้นว่า

เมื่อเห็นแล้ว ใจกำลังติดตามสิ่งที่เห็นหรือไม่ เมื่อได้ยินแล้ว ใจกำลังยินดีหรือขัดเคืองเพียงใด เมื่อสิ่งที่พอใจปรากฏ กำลังปล่อยให้ความอยากมีกำลังขึ้นหรือไม่ เมื่อสิ่งที่ไม่พอใจปรากฏ กำลังปล่อยให้ความขัดเคืองนำกายหรือวาจาหรือไม่

ตรงนี้ทำให้การรักษาพระวินัยมิได้หยุดอยู่เพียงที่การควบคุมกายและวาจาหลังจากการกระทำเกิดขึ้นแล้ว แต่ยังเกื้อกูลให้ผู้ฝึกกรรมวัตรวังตั้งแต่การรับรู้อารมณ์ เมื่อรู้ได้เร็วขึ้น ก็มีโอกาสร่วมได้เร็วขึ้นและเมื่อสำรวมได้เร็วขึ้น สิ่งที่จะพัฒนาไปเป็นการล่วงเกินทางกายหรือวาก็มีโอกาสถูกยับยั้งตั้งแต่ต้นทางมากขึ้น

พระวินัยปิฎก

หมวด 27 : การพิจารณาปัจจัย 4 - ใช้เพื่อดำรงชีวิต มิใช่เพื่อเพิ่มความยึดติด

เมื่อกล่าวถึงอินทริยสังวรในหมวดที่ผ่านมา จะเห็นว่า สิ่งที่น่าพอใจและไม่น่าพอใจสามารถเข้ามากระทบทางตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจได้อยู่เสมอ ในชีวิตของภิกษุ ยังมีสิ่งอีกกลุ่มหนึ่งที่ต้องเกี่ยวข้องเป็นประจำ คือ **ปัจจัย 4** ได้แก่ จีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และเภสัชหรือสิ่งที่ใช้บำบัดความเจ็บป่วย

สิ่งเหล่านี้มีความจำเป็นต่อการดำรงชีวิต แต่สิ่งที่จำเป็น หากขาดการพิจารณา ก็อาจกลายเป็นที่ตั้งของความติดใจ ความเลื่อมมาก ความเปรียบเทียบ หรือความต้องการที่เพิ่มขึ้นได้เช่นกัน

การพิจารณาปัจจัย 4 จึงมิใช่เพียงเรื่องว่า “มีหรือไม่มี” แต่ยังเกี่ยวข้องกับการ **ใช้ด้วยเหตุใด ใช้ตามความจำเป็นเพียงใด และเมื่อใช้แล้ว ใจกำลังเข้าไปยึดถือสิ่งนั้นหรือไม่**

1. ปัจจัย 4 มิใช่เพื่อเกื้อกูลต่อการดำรงชีวิต

ภิกษุยังต้องอาศัยร่างกายในการดำรงชีวิตและประพฤติพรหมจรรย์ จึงต้องมีเครื่องนุ่งห่ม ต้องมีอาหาร ต้องมีที่อยู่อาศัย และเมื่อเจ็บป่วยก็ต้องมีสิ่งบำบัดรักษา การใช้สิ่งเหล่านี้จึงมิใช่สิ่งที่ผิดในตัวเอง แต่ในการฝึก มีการพิจารณาถึงจุดหมายของการใช้ว่า สิ่งเหล่านี้มิใช่เพื่อเกื้อกูลต่อการดำรงชีวิต มิใช่เพื่อเพิ่มการติดข้องโดยไม่มีขอบเขต กล่าวโดยหลักกว้าง ๆ คือ

จีวรใช้เพื่อปกปิดและป้องกันร่างกาย อาหารใช้เพื่อยังชีวิตและกำลังของกาย เสนาสนะใช้เพื่อยู่อาศัย และป้องกันความลำบากตามสมควร เภสัชใช้เพื่อบำบัดความเจ็บป่วย

เมื่อเห็นจุดหมายของปัจจัยเช่นนี้ การใช้จึงมีหลักให้กลับมาพิจารณา ไม่ปล่อยให้ความต้องการเป็นผู้กำหนดทั้งหมด

2. สิ่งของไม่ใช่ปัญหาเพียงฝ่ายเดียว ความยึดติดก็ต้องพิจารณาด้วย

บุคคลสองคนอาจใช้สิ่งของชนิดเดียวกัน แต่มีความสัมพันธ์กับสิ่งนั้นไม่เหมือนกัน คนหนึ่งใช้ตามความจำเป็น อีกคนอาจติดใจในสิ่งนั้น คนหนึ่งมีแล้วก็ใช้ตามสมควร อีกคนมีแล้วก็ยังต้องการสิ่งที่ดีกว่า คนหนึ่งขาดแล้วก็แก้ไขตามเหตุ อีกคนเพียงไม่ถูกใจก็เกิดความไม่พอใจ จึงเห็นได้ว่า การ

พิจารณาปัจจัยมิได้เฉพาะตัวสิ่งของ แต่ยังต้องย้อนกลับมาดูใจของผู้ใช้ด้วย อย่างไรก็ตาม ในบางเรื่อง พระวินัยมีข้อกำหนดเกี่ยวกับชนิด จำนวน วิธีรับ วิธีเก็บ หรือระยะเวลาไว้อย่างชัดเจน

ดังนั้น ความรู้สึกที่ว่า “เราไม่ยึดติด” ไม่สามารถนำมาแทนข้อกำหนดของพระวินัยได้ ต้องพิจารณาทั้งสองด้าน คือ ถูกต้องตามพระวินัย และไม่เพิ่มความยึดติดภายใน

3. จีวร - ใช้ตามจุดหมายแห่งสมณบริวาร

จีวรมีหน้าที่สำคัญในการปกปิดร่างกาย และช่วยป้องกันความหนาว ความร้อน ตลอดจนสิ่งกระทบตามสมควร เมื่อเข้าใจจุดหมายเช่นนี้ การใช้จีวรก็มีหลักให้พิจารณา มิใช่ถามเพียงว่า “สวยหรือไม่” แต่ควรถามว่า “เหมาะแก่การใช้หรือไม่” “เพียงพอหรือไม่” “สิ่งที่ต้องการเพิ่มนั้นมีเหตุจำเป็นหรือไม่” การพิจารณาเช่นนี้ช่วยไม่ให้เครื่องนุ่งห่มกลายเป็นเครื่องเพิ่มการเปรียบเทียบหรือความสำคัญของตนเอง พร้อมกันนั้น การรับ การมี และการเก็บจีวรก็ยังคงเป็นไปตามข้อพระวินัยที่เกี่ยวข้องด้วย

4. บิณฑบาต - ฉันทเพื่อยังชีวิต มิใช่เพื่อแสวงหาความเพลิดเพลินเป็นหลัก

อาหารเป็นสิ่งจำเป็นต่อการดำรงชีวิต แต่เป็นสิ่งที่ความติดใจเกิดขึ้นได้ง่าย อาหารที่ชอบอาจทำให้ยินดี อาหารที่ไม่ชอบอาจทำให้ขัดเคือง รสที่พอใจอาจทำให้ต้องการซ้ำ การพิจารณาบิณฑบาตจึงช่วยเตือนว่า อาหารมีหน้าที่เพื่อยังร่างกายให้ดำรงอยู่ เพื่อระงับความหิว และเพื่อให้สามารถดำเนินการฝึกต่อไปได้ มิใช่รับประทานโดยมีความเพลิดเพลินในรสเป็นจุดหมายหลัก

ตรงนี้ไม่ได้หมายความว่า อาหารมีรสดีแล้วต้องปฏิเสธ หรืออาหารไม่ถูกใจแล้วต้องทรมาณตนเอง แต่หมายความว่า เมื่อนั้นอาหาร ควรรู้จุดหมายของการบริโภค และระวังไม่ให้ความพอใจหรือไม่พอใจในรสครอบงำการประพฤติ

5. เสนาสนะ - ใช้เพื่ออยู่อาศัยและเกื้อกูลต่อการฝึก

เสนาสนะมีความจำเป็นต่อการอยู่อาศัย การพักกาย และการป้องกันความไม่สบายจากสภาพแวดล้อมตามสมควร แต่ความสะดวกสบายก็สามารถกลายเป็นที่ตั้งของความติดใจได้ จากต้องการเพียงที่พักที่เหมาะสม อาจกลายเป็นต้องการความสะดวกมากขึ้น ต้องการสิ่งเพิ่มเติม หรือเริ่มเปรียบเทียบสถานที่ของตนกับของผู้อื่น

การพิจารณาเสนาสนะจึงช่วยเตือนว่า ที่อยู่อาศัยมีหน้าที่เกื้อกูลต่อการดำรงชีวิตและการฝึก มิใช่เป็นสิ่งสำหรับสร้างความสำคัญของตนหรือเพิ่มการสะสมอย่างไม่มีขอบเขต ทั้งนี้ การจัดหา การใช้ และการถือครองเสนาสนะก็ต้องพิจารณาตามหลักพระวินัยที่เกี่ยวข้องด้วย

6. เกณฑ์และสิ่งบ่งชี้ — ใช้เพื่อบรรเทาความเจ็บป่วยตามสมควร

เมื่อเกิดความเจ็บป่วย การใช้ยาและสิ่งบ่งชี้เป็นเรื่องที่มีเหตุผลและจำเป็นได้ การดูแลร่างกายเพื่อบรรเทาความเจ็บป่วยและให้สามารถดำรงชีวิตต่อไปได้ มิใช่สิ่งที่ขัดกับการฝึก แต่แม้ในเรื่องนี้ก็ยังควรมีการพิจารณา กำลังใช้เพราะมีเหตุจำเป็นหรือไม่ ใช้ตามสมควรหรือไม่ กำลังติดใจในความสะดวกที่ได้รับหรือไม่ และสิ่งที่กำลังใช้นั้นยังอยู่ภายในจุดหมายของการบำบัดหรือไม่

การพิจารณาเช่นนี้ไม่ได้หมายถึงการปฏิเสธการรักษา แต่เป็นการใช้สิ่งที่จำเป็นโดยไม่ปล่อยให้การดูแลร่างกายกลายเป็นทางเพิ่มความติดข้องโดยไม่รู้ตัว

7. ความพอดีมิได้ตัดสินจากจำนวนเพียงอย่างเดียว แต่จำนวนก็อาจมีความสำคัญตามพระวินัย

ในทางการฝึก ไม่ควรตัดสินความยึดติดจากจำนวนสิ่งของเพียงอย่างเดียว บางคนมีของน้อยแต่หวงมาก บางคนใช้ของหลายอย่างเพราะหน้าที่หรือความจำเป็น บางกรณีเป็นสิ่งของส่วนรวม มิใช่ทรัพย์สินที่ถือไว้เพื่อตนเอง ดังนั้น การพิจารณาปัจจัยจึงควรถามว่า “มีไว้เพื่ออะไร” “ใช้เพื่ออะไร” “จำเป็นเพียงใด” “กำลังยึดถือหรือไม่”

แต่ขณะเดียวกันก็ต้องไม่ลืมว่า พระวินัยบางข้อกำหนดเกี่ยวกับจำนวน ชนิด วิธีเก็บ หรือระยะเวลาการถือครองไว้โดยตรง ในกรณีเหล่านั้น ไม่สามารถใช้เพียงเหตุผลว่า “ไม่ยึดติด” แล้วถือว่าเพียงพอได้ การพิจารณาภายในและข้อกำหนดภายนอกจึงต้องดำเนินควบคู่กัน

8. การพิจารณาควรอยู่ร่วมกับการใช้ปัจจัย

การพิจารณาปัจจัยไม่ควรเป็นเพียงถ้อยคำที่กล่าวแล้วจบไป เมื่อจะใช้ อาจพิจารณาถึงเหตุและความจำเป็น ขณะใช้ อาจสังเกตว่าความติดใจหรือความไม่พอใจกำลังเกิดขึ้นหรือไม่ เมื่อใช้แล้ว ก็อาจย้อนพิจารณาได้ว่า การใช้ของตนเหมาะสมเพียงใด

ตรงนี้มีใช้การกำหนดว่า ทุกกรณีต้องมีขั้นตอนตายตัวสามช่วง แต่เป็นการชี้ว่า การพิจารณาสามารถอยู่ร่วมกับการใช้ปัจจัยได้ตลอด ไม่จำเป็นต้องเกิดเฉพาะตอนก่อนใช้เท่านั้นเมื่อพิจารณาบ่อยขึ้น ปัจจัยที่ใช้ในชีวิตประจำวันก็สามารถกลายเป็นสิ่งที่ช่วยให้เห็นความต้องการของตนเองได้ชัดเจน

9. การใช้ปัจจัยเกี่ยวข้องกับศรัทธาของผู้ถวาย

ปัจจัยจำนวนมากที่ภิกษุได้รับมาจากศรัทธาของคฤหัสถ์ ผู้ถวายต้องสละทรัพย์ แรงงาน หรือสิ่งของตนมิ เพื่อสนับสนุนผู้บวชและพระศาสนา

ดังนั้น การรับและการใช้ปัจจัยจึงมิใช่เรื่องของผู้รับเพียงฝ่ายเดียว การใช้โดยไม่ระมัดระวัง ปล่อยให้เสียหายโดยไม่จำเป็น นำไปใช้ในทางที่ไม่สมควร หรือสะสมด้วยความติดข้อง ย่อมเป็นสิ่งที่ควรพิจารณาอย่างมาก สิ่งที่ได้รับมาด้วยศรัทธา จึงควรได้รับการใช้ด้วยความรับผิดชอบและความระมัดระวัง

10. ปัจจย 4 เป็นของใช้ และในเวลาเดียวกันก็เป็นโอกาสแห่งการฝึก

จิวรเป็นเครื่องนุ่งห่ม อาหารเป็นเครื่องยังชีพ เสนาสนะเป็นที่อยู่อาศัย เกสัชเป็นสิ่งที่บำบัดความเจ็บป่วย แต่สิ่งเหล่านี้ยังสามารถเป็นโอกาสให้ผู้ฝึกเห็นสภาพของตนเองได้ เมื่อได้สิ่งที่ชอบ – ใจกำลังติดหรือไม่ เมื่อได้สิ่งที่ไม่ชอบ – ใจกำลังขัดเคืองหรือไม่ เมื่อมีเพียงพอแล้ว - ยังต้องการเพิ่มอีกหรือไม่ เมื่อของบางอย่างขาด – ใจตอบสนองอย่างไร เมื่อเห็นสิ่งที่ดีกว่า – เกิดการเปรียบเทียบหรือไม่ ตรงนี้ทำให้การพิจารณาปัจจย 4 เชื่อมกลับเข้าหาหิริ โอตตัปปะ สติ ความไม่ประมาท และอินทริยสังวรที่กล่าวมาแล้วในหมวดก่อน ๆ

พระวินัยกำหนดหลักเกี่ยวกับการรับ การครอบครอง การเก็บ และการใช้ปัจจยไว้ในหลายกรณี ส่วนการพิจารณาปัจจยช่วยให้ผู้ฝึกย้อนกลับมาดูว่า แม้สิ่งที่กำลังใช้อยู่จะใช้ได้ตามพระวินัย ใจกำลังใช้ด้วยความรู้จักประมาณ หรือกำลังเพิ่มความติดข้องขึ้นหรือไม่ จุดสำคัญจึงมิใช่เพียงว่า “สิ่งนี้มีได้หรือไม่” แต่ควรถามต่อด้วยว่า “มีไว้เพื่ออะไร” “ใช้เพื่ออะไร” “จำเป็นเพียงใด” “และใจของเรากำลังเข้าไปยึดสิ่งนี้อยู่หรือไม่”

เมื่อข้อพระวินัยและการพิจารณาภายในเดินไปด้วยกัน การใช้ปัจจย 4 จึงมิใช่เพียงเรื่องของการบริโภคสิ่งจำเป็น แต่ยังสามารถเกื้อกูลต่อความรู้จักประมาณ ความสำรวม และการไม่ปล่อยให้ความต้องการขยายตัวอย่างไม่มีความขอบเขตได้

พระวินัยปิฎก

หมวด 28 : มกน้อย สันโดษ และรู้จักประมาณ — มีเท่าที่ควร ใช้เท่าที่จำเป็น

เมื่อกล่าวถึงการพิจารณาปัจจย 4 ในหมวดที่ผ่านมา จะเห็นว่า สิ่งจำเป็นต่อชีวิตมิได้เป็นปัญหาในตัวมันเอง จิวรมีไว้ใช้ บิณฑบาตมีไว้ยังชีวิต เสนาสนะมีไว้พักอาศัย เกสัชมีไว้บำบัดความเจ็บป่วย บรรพชิตยังต้องอาศัยสิ่งเหล่านี้ในการดำรงชีวิต

แต่ปัญหาสามารถเกิดขึ้นได้เมื่อสิ่งที่มีไว้เป็นเครื่องอาศัย ค่อย ๆ กลายเป็นสิ่งที่ใจต้องการมากขึ้นเรื่อย ๆ เมื่อยังไม่มี ก็อยากมี เมื่อมีแล้ว ก็อาจอยากได้ดีกว่าเดิม เมื่อได้สิ่งที่ดีกว่าแล้ว ก็อาจอยากได้มากขึ้นอีก

ตรงนี้ทำให้ต้องพิจารณาหลักที่สัมพันธ์กันอย่างน้อย 3 ประการ คือ มกน้อย สันโดษ และ รู้จักประมาณ สามคำนี้ใกล้เคียงกัน แต่ไม่ควรทำให้เป็นคำเดียวกัน ในความหมายเพื่อให้เข้าใจง่าย อาจกล่าวได้ว่า มกน้อย — แม้มีโอกาสได้มาก ก็ไม่มุงเอาจาก สันโดษ — ยินดีตามที่ได้ ตามกำลัง และตามสมควร รู้จักประมาณ — รู้ว่าเพียงพอเหมาะแก่การบริโภคหรือการใช้ตามเหตุ

เมื่อทั้งสามประการเกื้อกูลกัน ปัจจยที่จำเป็นต่อชีวิตก็ยังทำหน้าที่เป็นเพียง เครื่องอาศัย โดยไม่จำเป็นต้องกลายเป็น เครื่องขยายความต้องการ

1. “มักน้อย” ไม่เหมือน “มีน้อย”

คำว่า **มักน้อย** ควรแยกออกจากคำว่า **มีน้อย** บุคคลหนึ่งอาจมีของน้อยเพราะไม่มีโอกาสได้มาก แต่ใจยังต้องการมากอยู่ก็ได้ ในทางกลับกัน บุคคลหนึ่งอาจมีของอยู่ในความดูแลจำนวนมาก เพราะหน้าที่หรือเพราะเป็นของส่วนรวม แต่ไม่ได้ต้องการสิ่งเหล่านั้นเพื่อตนเอง

ดังนั้น หากพิจารณาในด้านการฝึก **มักน้อย**มิได้วัดจากจำนวนของที่อยู่รอบตัวเพียงอย่างเดียว แต่ต้องพิจารณาความต้องการของใจประกอบด้วย คำถามจึงมีใช่เพียงว่า “เรามีเท่าไร” แต่ยังต้องถามว่า “เราต้องการเอาไว้เพื่อตนเองมากเพียงใด”

2. สันโดษมิใช่การบังคับตนให้ใช้สิ่งที่ไม่เหมาะสม

คำว่า **สันโดษ** หากเข้าใจเพียงว่า “ได้อะไรมาก็ต้องใช้อันนั้น ห้ามเปลี่ยน” อาจทำให้ความหมายคลาดเคลื่อนได้ คำอธิบายในอรรถกถาจำแนกสันโดษไว้ 3 ลักษณะ คือ ยถาลาภสันโดษ - ยินดีตามที่ได้ ยถาพลสันโดษ - ยินดีตามกำลัง ยถาสารูปสันโดษ - ยินดีตามสมควร

ตัวอย่างเช่น ภิกษุได้รับอาหารที่ไม่เหมาะกับโรคของตน การเปลี่ยนไปบริโภคอาหารที่เหมาะสมแก่สุขภาพ ไม่ได้ทำให้เสียสันโดษ หรือได้รับจีวรที่หนักเกินกำลังร่างกาย การเปลี่ยนไปใช้จีวรที่เหมาะสมกว่า ก็ยังเป็นผู้สันโดษได้

จึงเห็นว่า **สันโดษ**มิใช่การฝืนใช้ทุกสิ่งที่ได้มา แต่ต้องประกอบด้วยการพิจารณา สิ่งที่ได้ กำลังที่จะใช้ และ ความเหมาะสมด้วย

3. มักน้อยกับสันโดษจึงทำหน้าที่ต่างกัน

เมื่อแยกสองคำนี้ออกจากกัน จะเห็นความแตกต่างได้ชัดเจน **มักน้อย** เน้นที่ความต้องการ คือไม่มุ่งเพิ่มสิ่งที่ตนต้องการ โดยไม่มีขอบเขต ส่วน **สันโดษ** เน้นความสัมพันธ์กับสิ่งที่ได้และมีอยู่ คือไม่เดือดร้อนเพราะสิ่งที่ไม่ได้ ไม่คอยเพ่งเล็งสิ่งที่ดีกว่าของผู้อื่น และยินดีตามสิ่งที่เหมาะสมแก่ตน

จึงอาจกล่าวเพื่อช่วยให้จำง่ายว่า **มักน้อย** – ไม่มุ่งเอามาก **สันโดษ** – ไม่เดือดร้อนเพราะอยากได้ **เกินสิ่งที่เหมาะสม** สองอย่างนี้จึงเกื้อกูลกัน **มักน้อย**ช่วยลดการแสวงหา **สันโดษ**ช่วยลดความดิ้นรนเมื่อมีสิ่งที่เหมาะสมเพียงพอแล้ว

4. “รู้จักประมาณ” ทำให้ความพอดีมีเหตุผลรองรับ

อีกหลักหนึ่งที่สัมพันธ์กันคือ **ความรู้จักประมาณ** ในพระธรรมมีคำว่า โภชนมัตตัญญูตา ซึ่งหมายถึงความเป็นผู้รู้จักประมาณในการบริโภคอาหาร คือบริโภคเพื่อให้ร่างกายดำรงอยู่ มิใช่เพื่อความสนุกสนานหรือมัวเมา

เมื่อนำแนวคิดเรื่องความรู้จักประมาณมาพิจารณากับการใช้ปัจจัยโดยทั่วไป จึงควรระวังว่า คำว่า “**รู้จักประมาณ**” ในความหมายกว้างที่ใช้ในหมวดนี้ เป็นการนำหลักมาช่วยอธิบายการใช้สิ่งต่าง ๆ อย่างพอเหมาะ มิได้หมายความว่า ศัพท์พระบาลี โภชนมัตตัญญูตา ครอบคลุมทรัพย์ทุกประเภท

โดยตรง หลักสำคัญคือ ไม่ใช่เพียงถามว่า “ใช้ได้หรือไม่” แต่ยังถามว่า “ควรใช้เพียงใด จึงเหมาะสมแก่เหตุ และจุดหมายของการใช้”

5. ความพอดีมีได้หมายถึง “น้อยที่สุด” เสมอไป

ตรงนี้ต้องระวังอย่างมาก เพราะหากกล่าวว่าย็มีน้อยยิ่งดี โดยไม่พิจารณาเหตุ อาจทำให้เข้าใจหลักผิดได้ ของบางอย่างอาจมีจำนวนมากเพราะเป็นของสงฆ์ บางอย่างอาจต้องมีไว้สำหรับภิกษุหลายรูป บางอย่างอาจต้องใช้ในการดูแลเสนาสนะ บางอย่างอาจเกี่ยวข้องกับผู้ป่วย และบางอย่างอาจจำเป็นต่อหน้าที่ของหมู่คณะ

ดังนั้น จำนวนมาก $\neq$ ไม่สันโดษเสมอไป และ จำนวนน้อย $\neq$ มักน้อยเสมอไป ต้องดูว่า ของนั้นเป็นของใคร มีไว้เพื่ออะไร ใครมีหน้าที่ดูแล และผู้เกี่ยวข้องกำลังถือสิ่งนั้นในฐานะใด จุดนี้จะเป็นสะพานสำคัญเข้าสู่หมวดต่อไป

6. ต้องแยก “ของที่มีอยู่” ออกจาก “ของที่เป็นของตน”

ภิกษุรูปหนึ่งอาจอยู่ท่ามกลางสิ่งของจำนวนมาก แต่สิ่งเหล่านั้นอาจเป็น ของสงฆ์ ของส่วนรวม ของที่มีผู้ถวายเพื่อวัตถุประสงค์เฉพาะ หรือของที่ตนได้รับมอบหมายให้ดูแล จึงไม่ควรนำจำนวน สิ่งของที่อยู่ในมือ ไปตัดสินทันทีว่าเป็นการสะสมส่วนตัว ในทางกลับกัน ของอาจมีเพียงไม่กี่ชิ้น แต่หากใจหวงแหน ยึดถือ และไม่ยอมวาง ความยึดถือก็อาจมีมากได้

ดังนั้น ก่อนจะถามว่า “มีมากเกินไปหรือไม่” ควรถามก่อนว่า “ของนั้นอยู่ในฐานะอะไร” เพราะ ของอยู่ในมือ $\neq$ ของเป็นของตน หลักนี้จึงมีความสำคัญมากเมื่อเข้าสู่เรื่องทรัพย์สินของสงฆ์ในหมวดต่อไป

7. เมื่อ “พอใช้” ค่อย ๆ เปลี่ยนเป็น “ต้องดีกว่าเดิม”

ความต้องการของมนุษย์สามารถขยายตัวได้ทีละน้อย จากเดิมขอเพียงมีใช้ เมื่อมีใช้แล้ว อาจต้องการของที่ดีกว่า จากเดิมขอเพียงที่พัก ต่อมาอาจต้องการความสะดวกมากขึ้น จากเดิมอาหารเพียงพอแก่การดำรงชีวิต ต่อมาอาจเริ่มเลือกเฉพาะสิ่งที่ถูกใจ จุดที่ควรสังเกตจึงอยู่ตรงการเปลี่ยนจาก “จำเป็นต้องใช้” ไปเป็น “อยากได้มากขึ้น” มักน้อยและสันโดษช่วยให้หยุดถามแต่เพียงว่า “มีสิ่งใดดีกว่านี้อีกหรือไม่” แล้วกลับมาถามว่า “สิ่งที่มีอยู่นี้เพียงพอและเหมาะสมแก่เหตุแล้วหรือยัง”

8. การเปรียบเทียบทำให้สิ่งที่เคยพอกกลายเป็นไม่พอได้

สิ่งที่เคยเพียงพออาจดูไม่เพียงพอขึ้นมาทันทีเมื่อเห็นผู้อื่นมีมากกว่า จีวรเดิมยังใช้ได้ แต่เมื่อเห็นของผู้อื่นดีกว่า ก็อาจรู้สึกว่าคุณสมบัติไม่ดี เสนาสนะเดิมยังเหมาะสม แต่เมื่อเห็นที่อื่นสะดวกกว่า ก็อาจเริ่มไม่พอใจ สิ่งของเดิมไม่ได้เปลี่ยน แต่ ความรู้สึกต่อสิ่งของเปลี่ยนเพราะการเปรียบเทียบ

การฝึกมกน้อยและสันโดษจึงช่วยให้รู้ทันว่า ความรู้สึก “ไม่พอ” เกิดจากความจำเป็นจริงหรือเกิดจากการเห็นสิ่งที่ผู้อื่นมี

9. การรับ การใช้ และการเก็บ ต้องไม่ปล่อยให้ความต้องการนำหน้าเหตุ

ก่อนรับสิ่งใด อาจพิจารณาว่า จำเป็นหรือไม่ เหมาะสมหรือไม่ และรับในฐานะใด เมื่อได้รับแล้ว ก็ใช้ตามเหตุ เมื่อมีอยู่แล้ว ก็พิจารณาว่าจำเป็นต้องรับเพิ่มหรือไม่ หากมีสิ่งเกินกว่าที่ตนใช้ ก็ควรพิจารณาตามฐานะของสิ่งนั้นและตามหลักพระวินัยที่เกี่ยวข้อง แต่ต้องระวังไม่สรุปง่าย ๆ ว่า “ของที่ตนไม่ใช้ ต้องแจกออกทั้งหมด” เพราะของนั้นอาจไม่ใช่ทรัพย์สินส่วนตัว และของสงฆ์บางประเภทก็มีข้อกำหนดเฉพาะเกี่ยวกับการแจก การแบ่ง การเก็บ และการใช้

ดังนั้น ความมกน้อยภายใน ต้องดำเนินควบคู่กับ ความถูกต้องตามพระวินัยภายนอก

10. มกน้อยและสันโดษไม่ใช่ข้ออ้างของความเฉยเลย

การมกน้อยไม่ได้หมายความว่า ของเสียก็ไม่ต้องซ่อม สันโดษไม่ได้หมายความว่า เสนาสนะไม่ปลอดภัยก็ต้องทนอยู่ และความรู้จักประมาณไม่ได้หมายความว่า ผู้ป่วยไม่ควรได้รับสิ่งที่จำเป็นต่อการรักษา เพราะอีกด้านหนึ่ง ยังมีเรื่องหน้าที่ ความเหมาะสม สุขภาพ และการรักษาของส่วนรวม จึงต้องแยกให้ชัดว่า ไม่ดิ้นรนเพราะรู้จักพอ กับ ไม่ทำเพราะเฉยเลยหน้าที่ ไม่ใช่สิ่งเดียวกัน และบางครั้ง การดูแลให้เหมาะสมต่างหากที่ทำให้ของที่มีอยู่สามารถใช้ประโยชน์ได้นาน โดยไม่ต้องแสวงหาของใหม่เพิ่มขึ้นโดยไม่จำเป็น

11. สันโดษเกื้อกูลต่อการอยู่ร่วมกัน

เมื่ออยู่ร่วมกันเป็นหมู่คณะ หากแต่ละคนต้องการ ดึกว่า มากกว่า สะดวกกว่า หรือได้ก่อนผู้อื่น ความเปรียบเทียบก็เกิดขึ้นได้ง่าย ใครได้เสนาสนะดึกว่า ใครได้รับปัจจัยมากกว่า ใครมีผู้ศรัทธาสนับสนุนมากกว่า

เมื่อเรื่องเหล่านี้มีน้ำหนักในใจมากขึ้น ก็อาจกระทบต่อความสัมพันธ์ในหมู่คณะ ในทางตรงกันข้าม ความมกน้อยและสันโดษย่อมช่วยลดเหตุที่ทำให้ต้องแข่งขันกันในเรื่องปัจจัย จึงมิได้เกื้อกูลเฉพาะความสงบของบุคคล แต่ยังเกื้อกูลต่อการอยู่ร่วมกันของหมู่คณะด้วย

12. สันโดษต้องอยู่ภายใต้พระวินัย มิใช่อยู่เหนือพระวินัย

แม้บุคคลจะมกน้อยหรือสันโดษเพียงใด หากพระวินัยมีข้อกำหนดเกี่ยวกับสิ่งนั้นไว้ ก็ต้องปฏิบัติตามข้อกำหนดนั้น จะกล่าวว่า “เราไม่ยึด จึงทำอย่างไรก็ได้” ไม่ได้ ในทางกลับกัน การปฏิบัติถูกต้องตามข้อกำหนดภายนอก ก็ยังไม่ทำให้สรุปได้ทันทีว่า ภายในไม่มีความอยากหรือความยึดถือ จึงมีสองด้านที่ควรเดินไปด้วยกัน ด้านภายนอก – ถูกต้องตามพระวินัย ด้านภายใน - มกน้อย สันโดษ และรู้จักประมาณ สองด้านนี้ไม่ควรนำมาแทนกัน แต่ควรเกื้อกูลกัน

13. จาก “มีเพียงพอ” สู่อำนาจพอ

ของจำนวนมากไม่ได้ทำให้ความต้องการหยุดลงโดยอัตโนมัติ หากความอยากรยังขยายตัว มีเท่าไรก็อาจรู้สึกว่ามีพอ ในทางกลับกัน การมีของน้อยก็ไม่ได้ทำให้เป็นผู้มีน้อยหรือสันโดษโดยอัตโนมัติ หากใจยังคิดถึงสิ่งที่อยากได้อยู่ตลอดเวลา

ดังนั้น สิ่งสำคัญจึงมิใช่เพียง “มีเท่าไร” แต่ต้องพิจารณาด้วยว่า “ต้องการเท่าไร” “ใช้เท่าไร” และ “สิ่งที่มีอยู่ในมือเรา อยู่ในฐานะอะไร” มักน้อยช่วยไม่ให้ความต้องการขยายไปโดยไม่มีขอบเขต สันโดษช่วยให้ยินดีตามที่ได้ ตามกำลัง และตามสมควร ความรู้จักประมาณช่วยให้การบริโภคและการใช้ไม่เกินเหตุ

ส่วนพระวินัยช่วยกำหนดขอบเขตว่า สิ่งใดควรรับ ใช้ เก็บ แยก หรือจัดการอย่างไร เมื่อหลักเหล่านี้เกื้อกูลกัน ปัจจัยก็ยังเป็น เครื่องอาศัย ไม่กลายเป็น เครื่องขยายความอยาก และผู้ฝึกก็เริ่มเปลี่ยนคำถามจาก “เราจะมีได้มากเพียงใด” เป็น “เพียงใดจึงพอแก่เหตุ” จาก “สิ่งใดดีกว่านี้อีก” เป็น “สิ่งที่มีอยู่นี้เหมาะสมแล้วหรือยัง” และจาก “ของที่มีอยู่ในมือเรามีเท่าไร” ไปสู่คำถามที่สำคัญก่อนเข้าสู่เรื่องทรัพย์ของสงฆ์ว่า “สิ่งที่มีอยู่ในมือเรานั้น แท้จริงอยู่ในฐานะอะไร และเรามีหน้าที่ต่อสิ่งนั้นเพียงใด” คำถามสุดท้ายนี้จะนำไปสู่เรื่องสำคัญในหมวดต่อไป คือ การแยกให้ชัดเจนระหว่างการได้ใช้ การมีหน้าที่ดูแล การได้รับอำนาจจัดการ และความเป็นเจ้าของ

พระวินัยปิฎก

หมวด 29 : การไม่สะสมด้วยความยึดติดและการแบ่งปัน - จากสิ่งที่ได้รับสู่การใช้ประโยชน์อย่างเหมาะสม

เมื่อกล่าวถึงสันโดษและความรู้จักประมาณในหมวดที่ผ่านมา ยังมีคำถามต่อไปว่า เมื่อภิกษุได้รับสิ่งของมากกว่าที่ตนจำเป็นต้องใช้ ควรมีความสัมพันธ์กับสิ่งเหล่านั้นอย่างไร

การรู้จักพอมิได้เกี่ยวข้องเฉพาะกับการไม่แสวงหาเพิ่มเท่านั้น แต่ยังเกี่ยวข้องกับสิ่งที่มีอยู่แล้วด้วย บางครั้งสิ่งของมิได้เพิ่มขึ้นเพราะผู้รับตั้งใจแสวงหา ญาติโยมอาจถวาย ผู้มีศรัทธาอาจนำมาให้ สิ่งของอาจเหลือจากการใช้งาน หรืออาจเป็นสิ่งที่จัดไว้สำหรับสงฆ์และส่วนรวม

ดังนั้น ประเด็นจึงมิใช่เพียงว่า “มีมากหรือมีน้อย” แต่ต้องพิจารณาต่อว่า “สิ่งที่มีอยู่ในฐานะอะไร เป็นของใคร มีไว้เพื่ออะไร ควรเก็บและใช้อย่างไร และเรามีสิทธิจัดการสิ่งนั้นเพียงใดตามพระวินัย”

1. การมีสิ่งของไม่เท่ากับการสะสมด้วยความยึดติดเสมอไป

เมื่อเห็นภิกษุหรือวัดมีสิ่งของจำนวนมาก ไม่ควรรีบสรุปทันทีว่าเป็นการสะสมด้วยความโลภ

สิ่งของบางอย่างอาจเป็นของสงฆ์ บางอย่างเป็นของส่วนรวม บางอย่างมีไว้สำหรับกิจของวัด บางอย่างต้องเก็บไว้ตามเหตุจำเป็น และบางอย่างอาจอยู่ในความดูแลของบุคคล โดยบุคคลนั้นมิได้เป็นเจ้าของส่วนตัว จึงต้องแยกให้ชัดเจนว่า การมีหน้าที่ดูแลสิ่งของ กับ การถือสิ่งของนั้นเป็นของตนด้วยความยึดติด สองอย่างนี้ไม่ใช่สิ่งเดียวกัน

2. ก่อนถามว่า “มีมากเกินไปหรือไม่” ต้องรู้ก่อนว่าสิ่งนั้นอยู่ในฐานะอะไร

คำถามสำคัญในเรื่องสิ่งของมิใช่เพียงจำนวน แต่คือฐานะของสิ่งนั้น เป็นของที่ถวายแก่ภิกษุเฉพาะรูปหรือไม่ เป็นของสงฆ์หรือไม่ เป็นของที่ถวายเพื่อวัตถุประสงค์เฉพาะหรือไม่ เป็นของส่วนรวมที่มีผู้รับผิดชอบดูแลหรือไม่ หรือเป็นสิ่งที่อยู่ภายใต้ข้อพระวินัยเฉพาะเรื่อง การไม่แยกฐานะของสิ่งของอาจทำให้เกิดความเข้าใจผิดได้ง่าย

ผู้ที่มีหน้าที่ดูแลของสงฆ์จำนวนมาก มิได้หมายความว่า เป็นเจ้าของของเหล่านั้นทั้งหมด ในทางกลับกัน การนำของสงฆ์หรือของส่วนรวมมาใช้เสมือนเป็นของส่วนตัว ก็ไม่ควรทำเพียงเพราะตนเป็นผู้ดูแลหรือใช้สิ่งนั้นอยู่เป็นประจำ จึงควรเริ่มจากการรู้ให้ชัดว่า “สิ่งที่อยู่ในความดูแลของเรานั้นอยู่ในฐานะใด”

3. ของที่ได้รับมา มิได้หมายความว่า จะจัดการอย่างไรก็ได้

เมื่อมีผู้ถวายสิ่งของ สิ่งสำคัญมิใช่เพียงการรับ แต่รวมถึงฐานะของการถวายและการจัดการหลังจากนั้นด้วย สิ่งของบางอย่างอาจถวายแก่ภิกษุเฉพาะรูป บางอย่างถวายแก่สงฆ์ บางอย่างถวายเพื่อกิจการเฉพาะ บางอย่างมีข้อพระวินัยเกี่ยวข้องกับการรับ การเก็บ หรือการใช้

ดังนั้น ไม่ควรคิดเพียงว่า “มีผู้ถวายแล้ว เราจึงทำอะไรก็ได้” แต่ต้องพิจารณาว่า สิ่งนั้นถวายแก่ใคร เพื่ออะไร และมีข้อพระวินัยใดเกี่ยวข้องหรือไม่ การรับสิ่งของที่เกิดจากศรัทธาจึงควรตามมาด้วยการใช้และการดูแลอย่างรับผิดชอบ

4. การเก็บไว้ควรมีเหตุ มิใช่เพียงเพราะเสียดาย

สิ่งของบางอย่างมีเหตุสมควรต้องเก็บ อาจต้องใช้ในอนาคต อาจเป็นของส่วนรวม อาจเป็นสิ่งจำเป็นตามฤดูกาล อาจเป็นอุปกรณ์สำหรับกิจของสงฆ์ หรืออาจต้องดูแลตามหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย

แต่ในอีกด้านหนึ่ง บางสิ่งอาจถูกเก็บไว้เพียงเพราะ “เสียดาย” “อาจได้ใช้สักวัน” “ยังไม่อยากให้ใคร” หรือ “เป็นของดีจึงอยากเก็บไว้” ตรงนี้ผู้ฝึกจึงควรย้อนดูทั้งเหตุภายนอกและสภาพใจภายใน สิ่งนี้มีเหตุให้เก็บไว้จริงหรือไม่ มีข้อพระวินัยเกี่ยวข้องอย่างไร หรือกำลังมีความหวงแหนเข้ามาแทรก

5. พระวินัยบางข้อกำหนดเรื่องการถือครองไว้โดยเฉพาะ

เรื่องสิ่งของในชีวิตภิกษุมิได้ขึ้นอยู่กับความรู้สึกว่า “พอดี” หรือ “ไม่พอดี” เพียงอย่างเดียว พระวินัยบางข้อมีข้อกำหนดเกี่ยวกับชนิดของสิ่งของ จำนวน วิธีรับ วิธีเก็บ ระยะเวลาการถือครอง หรือวิธีดำเนินการเมื่อเกินขอบเขตที่กำหนด

ดังนั้น แม้บุคคลจะกล่าวว่า “ไม่ได้ยึดติด” ก็ไม่สามารถใช้ความรู้สึกภายในนั้นแทนข้อพระวินัยได้ หากเรื่องใดมีหลักกำหนดไว้ ต้องพิจารณาตามหลักนั้น แล้วจึงพิจารณาต่อในด้านการฝึกว่า ยังมี ความหวง ความอยาก หรือความติดข้องอยู่หรือไม่

6. ของที่ตนไม่จำเป็นต้องใช้ อาจเกิดประโยชน์แก่ผู้อื่นได้

เมื่อมีสิ่งของที่ตนไม่จำเป็นต้องใช้ และตนมีสิทธิจัดการสิ่งนั้นได้โดยถูกต้องตามพระวินัย สิ่งนั้นอาจเกิดประโยชน์แก่ผู้อื่นได้ ภิกษุรูปอื่นอาจกำลังขาด ผู้ป่วยอาจมีความจำเป็น กิจของสงฆ์อาจต้องใช้ หรือสิ่งนั้นอาจนำไปใช้เพื่อประโยชน์ส่วนรวมได้ การแบ่งปันจึงช่วยให้สิ่งของกลับไปทำหน้าที่เพื่อประโยชน์ แทนที่จะถูกเก็บไว้เพราะความหวงแหน แต่การแบ่งปันต้องคำนึงถึงฐานะของสิ่งของเสมอ ของส่วนตัวที่สามารถให้ได้ ย่อมต่างจากของสงฆ์ ของส่วนรวม หรือของที่ถวายไว้เพื่อวัตถุประสงค์เฉพาะ เจตนาดีจึงยังต้องอยู่ภายใต้ความถูกต้องในการจัดการ

7. การไม่สะสมมิได้หมายถึงการให้ทุกอย่างออกไป

อีกด้านหนึ่งก็ต้องระวังไม่ให้คำว่า “ไม่สะสม” กลายเป็นความเข้าใจว่า ภิกษุต้องทำให้ตนไม่มีสิ่งใดเก็บไว้เลย หากสิ่งนั้นจำเป็นต่อการดำรงชีวิต จำเป็นต่อการรักษาพยาบาล จำเป็นต่อหน้าที่ จำเป็นต่อกิจของสงฆ์ หรือพระวินัยอนุญาตให้เก็บไว้ตามเงื่อนไขที่กำหนด การเก็บไว้ตามเหตุย่อมแตกต่างจากการสะสมด้วยความติดข้อง

จุดสำคัญจึงไม่ใช่การทำให้ตน “ไม่มีอะไร” แต่คือการรู้ว่า อะไรควรมี อะไรควรเก็บ อะไรควรใช้ อะไรเกินความจำเป็น และอะไรสามารถนำไปเกิดประโยชน์แก่ผู้อื่นได้โดยถูกต้อง

8. การแบ่งปันอาจช่วยลดความรู้สึกว่า “นี่คือของฉัน”

เมื่อใช้หรือดูแลสิ่งใดเป็นเวลานาน ความรู้สึกที่ “ของฉัน” อาจค่อย ๆ เกิดขึ้นโดยไม่ทันสังเกต แม้สิ่งนั้นจะเป็นของสงฆ์หรือของส่วนรวม ผู้ดูแลก็อาจเริ่มรู้สึกว่า ตนมีอำนาจตัดสินใจเกี่ยวกับสิ่งนั้น แต่เพียงผู้เดียว ตรงนี้เป็นจุดที่ควรระมัดระวัง หน้าที่ดูแล ไม่เท่ากับความเป็นเจ้าของ

การดูแลของสงฆ์หรือของส่วนรวมจึงควรตั้งอยู่บนความรับผิดชอบ มิใช่ความรู้สึกครอบครอง ส่วนสิ่งที่ตนเป็นเจ้าของส่วนตัวและสามารถแบ่งปันได้โดยถูกต้อง การรู้จักให้เมื่อผู้อื่นมีความจำเป็นก็อาจช่วยลดความหวงแหนของตนเองได้

9. ทรัพย์สินของสงฆ์ไม่ควรถูกทำให้เป็นทรัพย์สินส่วนตัวโดยความเคยชิน

เมื่อบุคคลอยู่ในสถานที่หนึ่งเป็นเวลานาน อาจเกิดความคุ้นเคยกับสิ่งของและสถานที่ ห้างนี้เราใช้ อุปกรณ์นี้เราดูแล สถานที่นี้เราเป็นผู้รับผิดชอบ สิ่งของชุดนี้เราเป็นผู้จัดการ เมื่อเวลาผ่านไป คำว่า “เราดูแล” อาจค่อย ๆ เปลี่ยนเป็น “ของเรา” โดยไม่ทันสังเกต

ตรงนี้เป็นเรื่องสำคัญในการอยู่ร่วมกัน เพราะทรัพย์สินของสงฆ์หรือของส่วนรวมไม่ควรถูกเปลี่ยนความหมายเป็นทรัพย์สินส่วนตัว เพียงเพราะบุคคลหนึ่งเป็นผู้ดูแลหรือใช้สิ่งนั้นบ่อยกว่าผู้อื่น การแยกให้ชัดเจนระหว่าง สิทธิในการใช้ หน้าที่ในการดูแล อำนาจในการจัดการ และความเป็นเจ้าของ จึงช่วยป้องกันทั้งความยึดติดและความขัดแย้งในหมู่คณะ

10. จากการมีสิ่งของ ผู้การรู้หน้าที่ต่อสิ่งของ

เมื่อพิจารณามาถึงตรงนี้ จะเห็นว่า คำถามเกี่ยวกับสิ่งของมิได้หยุดอยู่เพียงว่า “เรามีมากเกินไปหรือไม่” แต่ควรถามให้ละเอียดขึ้นว่า สิ่งนี้อยู่ในฐานะอะไร เป็นของใคร ได้รับมาอย่างไร มีไว้เพื่อวัตถุประสงค์ใด

พระวินัยกำหนดให้ถือครองหรือจัดการอย่างไร เรากำลังใช้ตามวัตถุประสงค์นั้นหรือไม่ และมีความยึดติดเข้ามาแทรกหรือไม่ การพิจารณาปัจจัยช่วยให้รู้จุดหมายของการใช้ สันโดษโดยช่วยไม่ให้ความต้องการขยายตัวโดยไม่มีขอบเขต ความไม่ประมาทช่วยไม่ให้สิ่งของเพิ่มขึ้นโดยไม่พิจารณา การแบ่งปันช่วยให้สิ่งที่สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้ ไม่ถูกเก็บไว้เพียงเพราะความหวงแหน แต่เหนือสิ่งอื่นใด พระวินัยยังคงเป็นหลักสำหรับพิจารณาว่า สิ่งใดรับได้ ถือครองได้ ใช้ได้ หรือจัดการได้อย่างไร

ดังนั้น ก่อนจะกล่าวว่า “นี่เป็นของฉัน” ควรถามก่อนว่า “สิ่งนี้เป็นของใครตามฐานะที่แท้จริง” ก่อนจะกล่าวว่า “ต้องเก็บไว้” ควรถามว่า “มีเหตุให้เก็บไว้จริง หรือกำลังไม่อยากปล่อย” และก่อนจะกล่าวว่า “เอาไปให้ผู้อื่นดีกว่า” ก็ควรถามว่า “เรามีสิทธิจัดการสิ่งนี้หรือไม่”

เมื่อพิจารณาได้ครบทั้งสามด้าน คือ ความถูกต้องตามพระวินัย ความเหมาะสมในการใช้และจัดการ และความยึดติดภายใน สิ่งของที่อยู่ในความดูแลก็ไม่จำเป็นต้องกลายเป็นเครื่องเพิ่มความรู้สึกเป็นเจ้าของ แต่สามารถเป็นส่วนหนึ่งของการฝึกความรับผิดชอบ ความรู้จักประมาณ และการอยู่ร่วมกันอย่างถูกต้องได้

พระวินัยปิฎก

หมวด 30 : ทรัพย์สินของสงฆ์กับทรัพย์สินส่วนบุคคล — ต้องแยกให้ชัด

เมื่อกล่าวถึงการไม่สะสมและการแบ่งปันในหมวดที่ผ่านมา จะเห็นว่า การอยู่ร่วมกันในหมู่สงฆ์ มิได้มีเพียงเรื่องว่า “ใครใช้สิ่งใด” แต่ยังต้องพิจารณาด้วยว่า สิ่งนั้นอยู่ในฐานะอะไร และผู้ใดมีสิทธิหรือหน้าที่เกี่ยวข้องกับสิ่งนั้นเพียงใด

ปัญหาจำนวนไม่น้อยเกิดขึ้น เพราะสิ่งที่ควรอยู่ในฐานะของสงฆ์หรือส่วนรวม ค่อย ๆ ถูกเข้าใจว่าเป็นของส่วนตัว หรือในทางกลับกัน สิ่งที่ถวายแก่บุคคลเฉพาะรูปกลับถูกถือว่ามีใครก็สามารถนำไปใช้หรือจัดการได้

ดังนั้น การแยกให้ชัดระหว่าง ทรัพย์สินของสงฆ์ ทรัพย์สินที่ถวายแก่ภิกษุเฉพาะรูป สิ่งของที่ถวายเพื่อวัตถุประสงค์เฉพาะ และสิ่งที่อยู่ในความดูแลของบุคคล จึงมีความสำคัญอย่างมาก เพราะความถูกต้องในเรื่องทรัพย์สินมิได้ขึ้นอยู่กับเจตนาดี แต่ยังขึ้นอยู่กับว่า ทรัพย์สินนั้นอยู่ในฐานะใด และผู้ใดมีสิทธิใช้ดูแล หรือจัดการตามหลักที่เกี่ยวข้อง

1. “ผู้ใช้” ไม่จำเป็นต้องเป็น “เจ้าของ”

สิ่งของบางอย่างภิกษุรูปหนึ่งอาจใช้เป็นประจำ ห้องพักแห่งหนึ่งอาจมีผู้ใช้ประจำ อุปกรณ์บางชนิดอาจมีผู้รับผิดชอบ สถานที่บางแห่งอาจมีผู้ดูแล หรือสิ่งของบางอย่างอาจมอบหมายให้บุคคลหนึ่งเก็บรักษา แต่การใช้เป็นประจำไม่ได้ทำให้สิ่งนั้นกลายเป็นทรัพย์สินส่วนตัวโดยอัตโนมัติ

จึงต้องแยกให้ชัดว่า การใช้ เป็นเรื่องหนึ่ง การดูแล เป็นเรื่องหนึ่ง อำนาจในการจัดการ เป็นอีกเรื่องหนึ่ง และ ความเป็นเจ้าของหรือฐานะของทรัพย์สิน ก็เป็นอีกเรื่องหนึ่ง เมื่อสิ่งเหล่านี้ถูกนำมาปะปนกัน ความเข้าใจผิดและความขัดแย้งย่อมเกิดขึ้นได้ง่าย

2. ทรัพย์สินของสงฆ์ต้องใช้ตามฐานะของทรัพย์สินนั้น

สิ่งที่ถวายแก่สงฆ์ย่อมมีฐานะแตกต่างจากสิ่งที่ถวายแก่ภิกษุเฉพาะรูป แม้บุคคลหนึ่งจะเป็นผู้รับมอบ เป็นผู้เก็บรักษา เป็นผู้ใช้อยู่ หรือเป็นผู้ดูแลมานาน สิ่งนั้นก็ไม่ได้เปลี่ยนฐานะเป็นของส่วนตัว เพียงเพราะความคุ้นเคย ผู้ดูแลทรัพย์สินของสงฆ์จึงมีหน้าที่รักษาและใช้ให้เหมาะสมกับฐานะของทรัพย์สินนั้น มิใช่ถือว่า “เราเป็นผู้ดูแล จึงตัดสินใจได้ทั้งหมด” เพราะหน้าที่ดูแลเป็นความรับผิดชอบ มิใช่การเปลี่ยนฐานะของทรัพย์สินให้กลายเป็นของตนเอง

3. ของที่ถวายแก่ภิกษุเฉพาะรูปก็ยังต้องพิจารณาตามพระวินัย

อีกด้านหนึ่ง ของบางอย่างอาจถวายแก่ภิกษุเฉพาะรูปจริง แต่ก็ไม่ได้หมายความว่า สิ่งของทุกชนิดที่มีผู้ถวายจะสามารถรับ ถือครอง หรือใช้ได้โดยไม่มีเงื่อนไข พระวินัยมีข้อกำหนดเกี่ยวกับสิ่งของบางประเภทโดยเฉพาะ

ดังนั้น จึงต้องพิจารณาทั้งสองส่วน คือ สิ่งนั้นถวายแก่ใคร และพระวินัยอนุญาตเกี่ยวกับสิ่งนั้นอย่างไร การกล่าวเพียงว่า “เขาถวายให้เราโดยตรง” จึงยังไม่เพียงพอที่จะตัดสินความถูกต้องทั้งหมด

4. ลักษณะและวัตถุประสงค์ของการถวายมีความสำคัญ

สิ่งของชนิดเดียวกันอาจอยู่ในฐานะแตกต่างกันได้ตามลักษณะของการถวาย อาจถวายแก่ภิกษุรูปหนึ่ง อาจถวายแก่สงฆ์ อาจถวายเพื่อผู้ป่วย อาจถวายเพื่อกิจเฉพาะ หรืออาจถวายเพื่อประโยชน์ของวัดหรือส่วนรวม หากไม่พิจารณาให้ชัดว่า สิ่งนั้นถูกถวายแก่ใครและเพื่ออะไร การนำไปใช้ผิดวัตถุประสงค์ก็อาจเกิดขึ้นได้

ดังนั้น เมื่อรับทรัพย์หรือสิ่งของ จึงไม่ควรรู้เพียงว่า “ได้รับอะไร” แต่ควรรู้ด้วยว่า “ได้รับมาในฐานะอะไร และมีไว้เพื่อวัตถุประสงค์ใด”

5. ของสงฆ์ไม่ควรถูกนำไปใช้เสมือนเป็นของส่วนตัว

สิ่งที่อยู่ในฐานะของสงฆ์ หากถูกนำไปใช้เสมือนเป็นของส่วนตัวโดยไม่มีเหตุหรือไม่มีสิทธิที่เหมาะสม อาจทำให้ขอบเขตระหว่างทรัพย์ของสงฆ์กับทรัพย์ส่วนบุคคลเลือนลง จากการใช้ชั่วคราว อาจกลายเป็นใช้ประจำ จากใช้ประจำ อาจกลายเป็นรู้สึกว่าเป็นของตน จากรู้สึกว่าเป็นของตน อาจนำไปสู่ความหวง การกีดกันผู้อื่น หรือการตัดสินใจเกี่ยวกับสิ่งนั้นโดยถืออำนาจเกินหน้าที่ ความเคยชินจึงสามารถเปลี่ยนความรู้สึกของผู้ใช้ได้ แม้ฐานะของทรัพย์นั้นจะไม่ได้เปลี่ยนไปเลย ตรงนี้จึงต้องอาศัยทั้งความไม่ประมาทและความซื่อตรงต่อตนเอง

6. ทรัพย์ส่วนบุคคลก็ไม่ควรถูกถือว่าเป็นของส่วนรวมโดยอัตโนมัติ

ในทางกลับกัน ของที่ถวายแก่ภิกษุเฉพาะรูปและสามารถถือครองได้ตามพระวินัย ก็ไม่ควรถูกถือว่าเป็นของส่วนรวมโดยอัตโนมัติ การนำไปใช้ นำไปให้ผู้อื่น เคลื่อนย้าย หรือจัดการ ควรพิจารณาว่า ผู้กระทำมีสิทธิหรือได้รับอนุญาตหรือไม่ การอยู่ร่วมกันในวัดมิได้หมายความว่า สิทธิในการใช้หรือดูแลสิ่งที่เป็นของเฉพาะบุคคลจะหายไปทั้งหมดการเคารพขอบเขตที่ถูกต้องจึงเป็นส่วนหนึ่งของความเรียบร้อยในการอยู่ร่วมกัน

7. ผู้ดูแลทรัพย์ต้องระวังไม่ให้หน้าที่กลายเป็นอำนาจส่วนตัว

เมื่อบุคคลหนึ่งรับผิดชอบทรัพย์หรือกิจการบางอย่างเป็นเวลานาน อาจเกิดความรู้สึกว่า “เรื่องนี้เป็นเรื่องของเรา” “ของเหล่านี้เราเป็นคนจัดการ” “คนอื่นไม่ควรเข้ามายุ่ง” ความรู้สึกเช่นนี้อาจเกิดขึ้นโดยไม่รู้ตัว

แต่หน้าที่ที่ได้รับมอบหมายไม่ควรกลายเป็นเหตุให้ผู้ดูแลยึดอำนาจเหนือทรัพย์ของสงฆ์หรือของส่วนรวมเกินกว่าหน้าที่ที่ตนมี ผู้ดูแลจึงควรระลึกว่า ตนมีหน้าที่รักษาประโยชน์ของทรัพย์ มิใช่ใช้หน้าที่

นั้นเพิ่มความรู้สึกเป็นเจ้าของ ยิ่งทรัพย์สินมีมูลค่ามากหรือเกี่ยวข้องกับคนจำนวนมาก ยิ่งควรมีความชัดเจนว่าใครมีหน้าที่และใครมีอำนาจตัดสินใจในเรื่องใด

8. ความชัดเจนในการดูแลช่วยลดความสงสัยและความขัดแย้ง

เมื่อเรื่องทรัพย์สินไม่มีความชัดเจน ความสงสัยย่อมเกิดขึ้นง่าย ของนี้อยู่ในฐานะใด ใครเป็นผู้รับ ใครมีสิทธิใช้ ใครมีหน้าที่ดูแล ใครมีอำนาจอนุญาตให้เคลื่อนย้ายหรือเปลี่ยนการใช้ และทรัพย์สินนั้นถูกนำไปใช้เพื่ออะไร แม้บางกรณีอาจไม่มีเจตนาไม่ดี แต่ความไม่ชัดเจนก็สามารถสร้างความไม่ไว้วางใจได้

ในทางปฏิบัติ การมีวิธีดูแลที่เหมาะสม เช่น การระบุฐานะของทรัพย์สิน การกำหนดผู้รับผิดชอบ การบันทึกในสิ่งที่ควรบันทึก และการพิจารณาร่วมกันในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับส่วนรวม อาจช่วยลดความเข้าใจผิดและป้องกันไม่ให้ทรัพย์สินส่วนรวมถูกผูกไว้กับบุคคลใดบุคคลหนึ่งมากเกินไป สิ่งเหล่านี้เป็นวิธีช่วยในการจัดการ มิใช่สิ่งที่นำมาแทนหลักพระวินัย

9. เมื่อผู้ดูแลเปลี่ยน ทรัพย์สินของสงฆ์ยังคงอยู่ในฐานะเดิม

ปัญหามักปรากฏชัดเมื่อผู้ดูแลเปลี่ยนหน้าที่ ย้ายออก หรือพ้นจากความรับผิดชอบ หากไม่มีการแยกตั้งแต่ต้นว่าอะไรเป็นส่วนบุคคลและอะไรเป็นส่วนของสงฆ์หรือส่วนรวม อาจเกิดคำถามว่า สิ่งใดต้องส่งต่อ สิ่งใดนำไปได้ สิ่งใดต้องอยู่กับผู้ดูแลคนใหม่ และสิ่งใดเป็นของเฉพาะบุคคลจริง หากปล่อยให้เรื่องเหล่านี้ตัดสินกันเมื่อเกิดปัญหา ความขัดแย้งย่อมเกิดขึ้นง่าย

ดังนั้น ความชัดเจนตั้งแต่เวลารับหรือเริ่มดูแลทรัพย์สิน จึงช่วยป้องกันปัญหาได้มาก หลักที่ควรจำคือ หน้าที่เปลี่ยนได้ ผู้ดูแลเปลี่ยนได้ แต่ฐานะของทรัพย์สินไม่ได้เปลี่ยนแปลงตามความเปลี่ยนแปลงของผู้ดูแล

10. ความถูกต้องเริ่มจากการไม่สับสนระหว่าง “ของเรา” กับ “ของที่เราดูแล”

เมื่อพิจารณามาถึงตรงนี้ จะเห็นว่า ปัญหาเรื่องทรัพย์สินไม่ได้เกิดจากความโลภอย่างเปิดเผยเท่านั้น บางครั้งเกิดจากความคุ้นเคย เกิดจากการใช้มานาน เกิดจากการดูแลเป็นเวลานาน หรือเกิดจากความรู้สึกว่าตนเป็นผู้มีส่วนสำคัญในการจัดหาหรือรักษาสິงนั้น สิ่งเหล่านี้สามารถทำให้คำว่า “ของที่เราดูแล” ค่อย ๆ เปลี่ยนเป็น “ของเรา” ได้โดยไม่ทันสังเกต

ตรงนี้ทำให้การฝึกภายในกลับมาเกี่ยวข้องกับอีกครั้ง สติช่วยให้รู้ความรู้สึกเป็นเจ้าของที่กำลังเกิดขึ้น สันโดษช่วยไม่ให้ต้องการครอบครองเพิ่ม ความไม่ประมาทช่วยให้ตรวจสอบฐานะของสิ่งต่าง ๆ ให้ชัด และhiri โอตตปปะเกือกูลไม่ให้ใช้หรือจัดการทรัพย์สินไปในทางที่ไม่สมควร

แต่สิ่งเหล่านี้ต้องดำเนินอยู่ภายใต้พระวินัย เพราะความรู้สึกว่า “เราไม่ได้ยึดติด” ไม่สามารถเปลี่ยนทรัพย์สินของสงฆ์ให้เป็นทรัพย์สินส่วนตัวได้ และความตั้งใจว่า “จะใช้เพื่อประโยชน์” ก็ไม่สามารถให้อำนาจแก่บุคคลในการจัดการทรัพย์สินที่ตนไม่มีสิทธิจัดการได้

ดังนั้น ก่อนใช้หรือจัดการสิ่งใด ควรถามว่า สิ่งนี้อยู่ในฐานะอะไร ถวายหรือจัดไว้เพื่อใคร เรามีหน้าที่อะไรต่อสิ่งนี้ เรามีสิทธิใช้หรือจัดการเพียงใด และการกระทำของเราสอดคล้องกับฐานะและวัตถุประสงค์ของทรัพย์นั้นหรือไม่

เมื่อแยกได้ชัด ระหว่างฐานะของทรัพย์ สิทธิในการใช้ หน้าที่ในการดูแล และอำนาจในการจัดการ ปัญหาหลายอย่างก็สามารถป้องกันได้ตั้งแต่ต้น และทรัพย์ที่เกิดขึ้นจากศรัทธาก็มีโอกาสถูกใช้และดูแลอย่างตรงตามวัตถุประสงค์มากยิ่งขึ้น